

samu djelotvornost svoje poruke i poslana. Crkva, naime, nikada ne bi smjela imati dva lica da bi s jednim uglađenijim i ljepšim bila okrenuta prema van, a s hrapavijim i ružnijim (naličjem) prema unutra. Ona mora imati samo jedno lice, i to ono na kojem odsijeva jedno, nepodijeljeno, jedincato i jedinstveno lice Kristovo. [...] U Kristovom shvaćanju prvenstva kao služenja, Crkva može i mora svijetu pružiti pomoć u izgradnji pravednijih i ispravnih odnosa u društvu i među narodima. [...] Crkva može i mora pomoći svijetu da se odvažno odupre svakoj vrsti nasilja, svakom obliku autoritarnosti i totalitarizma« (str. 56). U tom

su pogledu, zaključuje naš autor, važne riječi pape Ivana Pavla II., koji je ustvrdio da Crkva, želi li biti pomiriteljica, mora sama raditi na tome da bude pomirena Crkva. »Našim suvremenicima koji su osjetljivi za konkretna životna svjedočanstva Crkva treba dati primjer pomirenja ponajprije u svojoj sredini« (Ivan Pavao II., *Pomirenje i pokora*, br. 9).

U vremenu priprema 14. opće redovite sinode biskupa, koja će biti posvećena *pozivu i poslanju obitelji u suvremenom svijetu* (4. – 25. listopada 2015.), vjerujemo da će i ova knjiga profesora Antona Tamaruta pridonijeti da i Crkvi i svijetu zasja obiteljsko lice Crkve.

Nela Gašpar

Krešimir ČVRLJAK, *Miscellanea franciscana Croatica*, Zbornik o hrvatskim franjevcima: fra Pavao Pelizzer Rovinjanin (1600. – 1691.), fra Ivan Ančić Dumljanin (1624. – 1685.), fra Luka Vladimirović (1718. – 1788.), fra Mate Zoričić (1723. – 1783.), fra Petar Krstitelj Bačić (1847. – 1931.), fra Lujo Marun (1857. – 1939.), fra Hadrijan Borak (1915. – 1993.), vlastita naklada, Zagreb, 2013., 581 str.

Krešimir Čvrljak je objavio zbornik o hrvatskim franjevcima jer je, kako piše u proslavu knjige, Hrvatska s gledišta redovništva izrazito franjevačka zemlja: samo šest godina nakon smrti sv. Franje 1226. godine osnovana je 1232. godine Provincija Sclavonia. Svoj je franjevački zbornik Čvrljak podijelio u osam poglavlja: »Pavao Pelizzer Rovinjanin (1600. – 1691.). Život i djelo«, »Post u djelu *Vrata nebeska i život vicchini* (1677.) fra Ivana Ančića Dumljanina«; »Uztegnutyje od yiz-

bina... uztegnutyje poxude, i razborstvo u svemu«, »Fra Luka Vladimirović pred sudištem Alberta Fortisa, Ivana Lovrića i povijesti 1774. – 2006.«, »Što i kako se pisalo o fra Mati Zoričiću Pakovčaninu od god. 1763. do 2012.?«, »Fra Petar Krstitelj Bačić (1847. – 1931.) pod teretom vlastitoga neopreza i tuđe krivnje«, »Fra Lujo Marun i prof. dr. Milan Rešetar u razmijenjenoj korespondenciji 1905. – 1916.«, »Nosivi biljezi Marunove arheologije u optici Stjepana Gunjače« i »Fra Hadri-

jan Borak: veleprinosnik znanstvenom ugledu hrvatskih kapucina u skotističkome svijetu«. Na kraju je i dodatak: »Je li Franjo Asiški prvovjesnik humanizma i renesanse?« Knjiga sadrži opsežan Popis literature na četrdeset stranica, Kazalo osobnih imena i Kazalo zemljopisnih nazivaka. Knjiga je nastala tako da je Čvrljak sakupio u njoj šest radova (Ančić, Vladmirović, Zoričić, Bačić, Marun i sv. Franjo Asiški) sa šest simpozija ciklusa »Tihi pregaoci«, znanstvenih skupova u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu. Poglavlje o fra Hadrijanu Boraku rezultat je Međunarodnoga skupa u Rijeci održanog 2010. godine povodom 400-obljetnice dolaska otaca kapucina u Rijeku, odnosno u Hrvatsku. Rad o fra Pavlu Pelizzeru Rovinjaninu Krešimir Čvrljak objavio je u časopisu *Croatica christiana periodica*.

Tri su temeljna obilježja Čvrljkove knjige: autorova erudicija, vrlo vidljiva u mnogim bilješkama uz tekstove, autorov osobni jasno izraženi stav prema osobama o čijim životima i djelima piše te raznovrsnost tema kojima se bavi. Hrvatske franjevce, čijim se djelima i djelovanjima Čvrljak odlučio pozabaviti, povezuje autorovo uvjerenje da Ančić, Vladmirović, Zoričić, Bačić i Marun nisu naišli na razumijevanje svojih suvremenika ili, pak, povjesničara, odnosno, da im u povijestima hrvatske kulture i znanosti nije dano ono mjesto koje zaslužuju.

Čvrljkovu erudiciju primijetili su i drugi prikazivači njegovih djela pa se ocjena Luke Boršića o drugom Čvrljkovu

djelu – *Filozofija u enciklopedizmu Pavla Skalića* (Skradin, 2004.) – da je Čvrljak u pisanju »vrlo iscrpan i detaljan« i da je »divljenja [...] vrijedna količina skupljenog materijala za rad na tekstu«, može u potpunosti primijeniti i na njegov zbornik o hrvatskim franjevcima, u kojemu se u svakome poglavlju potvrđuje autorova erudicija. Pišući o svakome istraženom franjevcu, Krešimir Čvrljak bilježi mnoge izvore koje je temeljito izučio. U poglavlju o Pavlu Pelizzeru Rovinjaninu opširno komentira tekstove svih autora koji su pisali o njemu: Petra Stankovića, Pietra Kandlera, Stipana Zlatovića i Benvenuta Rode. U poglavlju o fra Ivanu Ančiću Čvrljak navodi mnoge autore, ne samo crkvene nego i antičke, koji su referentni izvori za teološko poimanje pojma posta pa je poglavlje o fra Ivanu Ančiću ujedno i ozbiljan prilog Krešimira Čvrljka teologiji posta. Čvrljak ustvrđuje kako je za fra Ančića post teološki utemeljen u Bibliji, u početnim redcima Biblije, u opisu zemaljskoga raja i pripovijesti o Adamu i Evi. Razlikjući tjelesni od duhovnoga posta – duhovni post sastoji se od našega susprezanja od činjenja grešnih misli i djela – Ančić ustvrđuje da je samosvrhovit tjelesni post grešan te da duhovni post nije moguć bez tjelesnoga.

Upravo zahvaljujući autorovoj erudiciji poglavlje o fra Luki Vladmiroviću ujedno je značajan doprinos povijesti hrvatskoga ljekarništva i poznavanju »duge malariološke tradicije« ne samo u Hrvata nego prije svega u Europljana, posebno Talijana. To poglavlje zani-

mljivo je i zbog autorovih oštrih opaski o djelu *Putu po Dalmaciji* Alberta Fortisa, kao i temeljitog prikaza primjera zavisti i jala kojim je bio okružen fra Luka Vladimirović, što se najbolje vidi u činima Ivana Lovrića. Čvrljak upozorava da je prezime fra Luke ustvari Vladimirović, a ne Vladimirović, jer se fra Luka potpisivao kao Vladimirović, pa bi tu činjenicu trebale razmotriti i knjižnice koje imaju njegova djela, a u svojim katalogima imaju zabilježeno samo prezime Vladimirović. »Krivac« za pogrešno pisanje prezimena fra Luke Vladimirovića je Ivan Lovrić, kojega je Čvrljak opisao kao zavidnika.

Poglavlje o fra Mati Zoričiću posebno je složeno jer Čvrljak u tome tekstu tumači dvije knjige fra Zoričića: *Aritmetiku* iz 1766. godine i *Osminu dillovagna duhovnoga* iz 1765. godine, dakle tumači drugu po redu hrvatsku tiskanu matematičku knjigu (prva je Šilobodova kajkavska *Arithmetika horvatszka* iz 1758. godine) te jedno teološko djelo. Kao i u drugim poglavljima Čvrljak prilazi predmetu svojeg istraživanja temeljito pa prvo navodi istraživače Zoričićevih djela: Šimu Ljubića, Žarka Dadića, Miju Čaletu, Jakova Udovičića i druge hrvatske, ali i strane istraživače Zoričićevih djela. Temeljito Čvrljkova pisanja dobro ilustrira autorovo detaljno opisanje procedure, koju je rukopis *Osmine dillovagna duhovnoga* morao proći da bi dobio dopuštenje za tiskanje. Zoričić je svoj vodič za duhovne vježbe pisao ugledavši se na istovrsno djelo isusovca Ignacija Lojolskoga. Svoje djelo Zoričić

je zamislio kao osmodnevno promišljanje otajstava i istina svete rimokatoličke vjere. Za Zoričića duhovne vježbe ili egzerciji nisu drugo, nego zadržavanje na nekoliko dana u djelima pokore, promišljanju stanja duševnoga, pročišćavanju od tereta grijeha i bistranju otajstava svete rimokatoličke vjere, zadržavanje u molitvama, i razlučivanje svih izvanjskih stvari koje se ne pristoje duši ili koje smetaju djela čovjekova spasenja. Duhovne vježbe zahtijevaju samoću jer je u samoći duševni otpočinak. Čvrljak temeljito prikazuje svih devetnaest razgovora s Bogom, na koliko je dijelova Zoričićeva *Osmine* podijeljena, ukazujući na dubine Zoričićevih promišljanja svih tajna svete rimokatoličke vjere. Iako ustvrđuje da Zoričić prenaplašava čovjekovu grešnost, barem s vida današnjega redovnika, Čvrljak ukazuje da Zoričićevo promišljanje čovjekove malenosti i grešnosti pred Bogom pobuđuje današnjega čitatelja da zatvara korice Zoričićeve knjige »sneveseljeno, zamišljeno, streseno, ovješanih očnih kapaka, nemirno, čak i potišteno, premda je štivo pisano prije puna dva i pol stoljeća«. Zoričić ne tapše redovništvo po ramenima, nego ga upućuje na uzroke i posljedice, zaključuje Krešimir Čvrljak.

Krešimir Čvrljak voli polemizirati. On u svojoj knjizi ne polemizira samo s drugim istraživačima života i djela hrvatskih franjevacu nego i sa svojim kolegama, suvremeniciima, znanstvenicima. Stoga nije neobično da je cijelo jedno poglavlje posvetio polemici između fra

Krstitelj Bačića i don Ivana Vuletina u zadarskom *Narodnom listu* 1889. godine i 1890. godine. Predmet polemike između jednog redovnika i jednog svećenika bio je putopis Jeana Pierrea-Benoita Baurona (1845. – ?), lionskog župnika, apostolskog protonotara, povjesničara, profesora retorike i filozofije, člana više učenih društava te svjetskog putnika i putopisca, objavljen 1888. godine u Parizu pod naslovom *Les rives illyriennes: Istrie, Dalmatie, Montenegro*. Fra Petar Krstitelj Bačić objavio je primjedbe na Bauronov putopis u više nastavaka u *Narodnom listu*. Fra Petar je pogriješio što nije čitao izvorni tekst, nego ulomke iz knjige loše prevedene na talijanski jezik u milanskom misijskom časopisu. Don Ivan Vuletin u odgovoru na fra Bačićeve primjedbe upozorava da je fra Bačić čitao samo loš talijanski prijevod i da Bačićeve primjedbe uglavnom proizlaze iz netočnog talijanskog prijevoda. Fra Bačić nije htio priznati svoju pogrešku i odatle se razvila polemika. Čvrljak kao olakšavajuću okolnost za fra Bačića uzima njegovo domoljublje, koje je i pokrenulo franjeva na pisanje primjedaba na Bauronov putopis. Vrijednost poglavlja o polemici između fra Petra Bačića i don Ivana Vuletina svakako je i uvodni dio poglavlja, u kojemu se Čvrljak bavi svojom omiljenom temom, stranim putopiscima koji su putovali hrvatskim krajevima, u ovim slučajju francuskim. Tako Čvrljak bilježi čak dvadeset i šest francuskih putopisaca, ne računajući Baurona, koji su opisali hrvatske krajeve.

Dva je poglavlja Krešimir Čvrljak posvetio fra Luji Marunu, ne krijući tako svoje simpatije za čuvenog hrvatskog arheologa amatera, utemeljitelja Muzeja hrvatskih starina u Kninu. U poglavlju u kojemu Čvrljak prati »numizmatičko« dopisivanje između fra Luje Maruna i čuvenoga znanstvenika, peterostrukog akademika Milana Rešetara, i u poglavlju u kojemu raščlanjuje odnos između fra Maruna i Stjepana Gunjače, Marunina nasljednika u vođenju Muzeja hrvatskih starina u Kninu, Čvrljak ustvrđuje da su se i Milan Rešetar i Stjepan Gunjača s velikim uvažavanjem odnosili prema fra Luji Marunu, arheologu amateru koji je, s krampom u ruci, vođen fascinantom intuicijom (Čvrljak, znanstvenik s literarnom žicom, naziva fra Marunu »u najpozitivnijem smislu psom s najosjetljivijim njuhom za pozicije na kojima je trebalo zakrampati«) otkopavao hrvatske starine iz dubine hrvatske zemlje.

U poglavlju o kapucinu fra Hadrijanu Boraku ljubitelji filozofije Ivana Dunska Skota došli su na svoje. To je razumljivo jer je fra Borak suosnivač Međunarodnog skotističkog društva i tajnik toga društva, suautor kritičkoga izdanja djela Ivana Dunska Skota (*Opera omnia*, 1960. – 1965.) i organizator više međunarodnih skotističkih kongresa. Povjesničar hrvatske i europske filozofije, Krešimir Čvrljak detaljno, poglavlje po poglavlje, prikazuje Borakovu studiju o Ivanu Dunsu Skotu, neobjavljen rukopis koji ima tristo strojopisom pisanih stranica, naslova *Philosophia Ioannis Duns Scoti*. Fra

Hadrijan Borak završio je rad na rukopisu 1955. godine. Fra Borak polazi od toga da Skot slijedi Aristotelove definicije znanja pa stoga zahtijeva četiri uvjeta za nastanak znanosti: 1. spoznaja mora biti sigurna, neprijevarna i nedvojbena; 2. spoznaja nužno spoznatoga; 3. do spoznaje mora dovesti uzrok umu očigledan; 4. spoznaja mora biti primijenjena na spoznato zaključkom ili silogističkim diskursom. Za Skota nema znanosti o nenužnostima, zaključuje Borak. Usporedo s navedenim tezama, Borak smatra da Skot brani stajalište o prvoci sveopćega pred umnim činom objektivne i istinite spoznaje kao uvjeta sveopćega. Čvrljak iznosi Borakove interpretacije svih Skotovih teza, ali ujedno, u bilješkama, citirajući mnoge izvore, pogotovo europske skotiste, nastoji razbistriti mnoge filozofske pojmove i probleme, vezane za filozofiju Ivana Dunska Skota, kao što su pojam bića, pojam prvoci i općosti, zatim odnos teologije prema drugim znanostima, pojam Augustinove teorije iluminacije, vrijednost umne spoznaje, pojam nenužnosti konačnoga i trodijelnost sveopćega. Čvrljak uvjerljivo dokazuje kako je fra Hadrijan Borak suvereno vladao Skotovim doktrinarnim nazivljem.

U dodatku knjizi, u tekstu o sv. Franji Asiškome, »asiškoj gromadi«, kako kaže Čvrljak, autor je sklon tezi da je sv. Franjo, po svojoj zaljubljenosti u prirodu, prvovjesnik humanizma i renesanse. Čvrljak bilježi i pristalice i protivnike te teze.

Neki znanstvenici zamjeraju Krešimiru Čvrljku »psihologiziranje« osoba koje su predmet istraživanja, zamjeraju mu jer daje povijesnim osobama karakterne osobine. Čvrljak, za razliku od povećeg broja drugih znanstvenika, ne prilazi istraživanju života i djela pojedinih osoba kao patolog koji ima na raspolaganju određeni raspon znanstvenog nazivlja i određene znanstvene metode e da bi se njima poslužio samo zato kako bi pokazao svoje umijeće. Čvrljak nije samo znanstvenik, on je i putnik kroz vrijeme pa osobama prilazi s emocijama kao da je njihov suvremenik, a s današnjim spoznajama o osobama i djelima. Zato Čvrljak jasno iznosi svoje stavove o osobama i njihovim djelovanjima.

Čitanje Čvrljkovih knjiga nikako nije dosadan posao, nego zanimljiv, čak povremeno uzbudljiv jer autor umije čitatelja istraživača učiniti suvremenikom osoba i djela koji su predmet istraživanja. Poglavlje o fra Pavlu Pelizzeru Rovinjaninu, franjevcu kojega general reda šalje 1640. godine na opasno putovanje u vizitaciju u Bosnu Srebrenu da bi smirio sukobe između franjevaca i dijecezanskog svećenstva, Čvrljak dijelom piše kao putopis pa nam se čini da se i mi nalazimo s fra Pelizzerom na nemirnom moru, na brodu koji se uputio od Šibenika prema Skradinu: »Sve se zacijelo odvijalo u očiglednoj putnoj groznici i nekom nestrpljivom iščekivanju, što je od pamtivjeka ispraćalo putnike. Pelizzerova snažna osobnost i taj je put došla do izražaja, kada su se svi u brodu

uza nj zbili. Momak koji se po svoj prilici nalazio na kormilu, pritegao je bolje krajem užeta jedro za jarbol i tako su nekako uspjeli prejedriti kojih pet milja. Pelizzera vjerojatno nitko nije upozorio da prolaze mimo (šibenskoga) Zatona. Ometale su ih doduše vrlo nepovoljne vremenske prilike za pozornije promatranje plovidbene rute prema Skradinu.«

Krešimir Čvrljak objavio je knjigu u vlastitoj nakladi, recenzenti su bili prof. dr. sc. Ante Gulin i prof. dr. sc. Mijo Korade. Rizik izdavanja knjige u vlastitoj nakladi može biti taj da autoru u zanosu pisanja promaknu neki detalji koji mogu čitatelja zbuniti. Tako u poglavlju o fra

Petru Krstitelju Bačiću čitamo: »Zabilježeno je da je samo od 1714. do 1720. preko Obrovca otpremljeno u Mletke više od 41.000 hrastovih trupaca. Do polovine 15. st. nastavilo se eksploatacijom...« Ili umjesto »15. st.« treba stajati »18. st.« ili su godine neke druge.

Zbornik o hrvatskim franjevcima *Miscellanea franciscana Croatica* autora dr. sc. Krešimira Čvrljaka, ne samo temeljitog znalca povijesti hrvatske teologije, filozofije, znanosti i kulture nego i istinskoga zaljubljenika u hrvatsku kulturu, preporučujem za čitanje, posebno hrvatskim redovnicima.

Željko Vegh